

Форма № 09/18

Затверджена рішенням вченої ради ІДГУ
від 30.08.2018 р., протокол № 1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
КАФЕДРА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Навчально-методичною радою ІДГУ
Протокол № 4 від 15.01.2019 р.

Голова НМР Н. М. Кольцун

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОХОРОНА ПРАЦІ

(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань для всіх галузей знань ІДГУ
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність для всіх спеціальностей ІДГУ
(код і назва спеціальності)

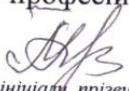
освітня програма для всіх освітніх програм ІДГУ
(код і назва спеціальності)

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми

О.М. Букатова

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою технологічної і професійної освіти та загальнотехнічних дисциплін протокол № 1 від 29 серпня 2018 р.

Завідувач кафедри О.В. Федорова

(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова науково-методичної ради факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності

О.В. Федорова

(підпис, ініціали, прізвище)

Розробники програми: Букатова О.М., к.п.н., доцент кафедри технологічної і професійної освіти та загальнотехнічних дисциплін

Рецензенти програми: Федорова О.В., кандидат фізико-математичних наук, доцент, завідувач кафедри технологічної і професійної освіти та загальнотехнічних дисциплін ІДГУ

Яренчук Л.Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної і професійної освіти та загальнотехнічних дисциплін ІДГУ

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів:4	Лекції:	
	24	6
Модулів:1	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин:120	24	6
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом:2-4	Лабораторні заняття:	
	-	-
Семестр:4-8	Семінарські заняття:	
	-	-
Тижневе навантаження (год.):	Консультації:	
- аудиторне:3	-	-
- самостійна робота:4,5	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: залік	-	-
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	72	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни система законодавчих актів, соціально-економічних, організаційних, технічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, які забезпечують працездатність і збереження здоров'я людини у процесі праці.

Метою вивчення дисципліни є:надати майбутнім фахівцям знання основ охорони праці, реалізація яких на практиці сприятиме поліпшенню умов праці, підвищенню її продуктивності, запобіганню професійним захворюванням, виробничому травматизму тощо.

Передумови для вивчення дисципліни: знання з фізики, хімії, основ екології, безпеки життєдіяльності, суспільно-економічних дисциплін, загальнотехнічних дисциплін.

Міждисциплінарні зв'язки фізика, математика, хімія, організація виробництва, безпека праці, технічна естетика, БЖД, філософія, соціологія, ергономіка та ін.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути такі результати навчання:

1. *Знання* сучасних проблем і головного завдання охорони праці в закладах освіти та вміння визначити коло своїх обов'язків з питань виконання завдань професійної діяльності з урахуванням ризику виникнення

небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах освітньої галузі; оцінки середовища перебування щодо особистої безпеки, безпеки колективу, суспільства, процедуру проведення моніторингу небезпечних ситуацій та обґрунтування головних підходів та засобів збереження життя, здоров'я та захисту працівників і учнів в умовах сучасного освітнього середовища; алгоритмів прийняття ефективного рішення щодо охорони праці в межах своїх повноважень; системи методів та інструментарію для моніторингу охорони праці на робочому місці; основ гігієни праці і виробничої санітарії; основ виробничої і пожежної безпеки; організаційно-правові заходи забезпечення охорони праці в закладах освіти.

2. *Уміння* орієнтуватися в основних нормативно-правових актах в області забезпечення охорони праці в закладах освіти; впроваджувати в закладах освітньої галузі основні принципи державної політики з охорони праці (ст.4 Закону України «Про охорону праці»); використовувати соціально-економічні заходи і засоби, спрямовані на збереження здоров'я працівників освітньої галузі; подавати та обґрунтовувати пропозиції щодо вдосконалення контролю за станом охорони праці і функціонуванням СУОП на підприємствах освітньої галузі; запроваджувати та вдосконалювати оточуюче освітнє середовище відповідно сучасних ергономічних вимог; аналізувати стан умов праці та визначати домінуючі негативні чинники з метою попередження виробничого травматизму та професійних захворювань.

3. *Комунікація* – організувати заходи забезпечення безпечної експлуатації технологічного обладнання та попередження виникнення надзвичайних ситуацій; організувати навчання з питань охорони праці в закладах освіти у формі бесід, інструктажів, лекцій тощо.

4. *Автономність та відповідальність* – здатність вчитися упродовж життя та вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетентності; усвідомлює соціальну значущість майбутньої професії, сформованість мотивації до здійснення професійної діяльності; відповідальне ставлення до забезпечення охорони життя та здоров'я у трудовій діяльності.

5. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Теоретичні основи охорони праці.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	6
2.	Законодавча та нормативна база з питань охорони праці.	4	2	2	-	-	-	10	2	2	-	-	-	-	6

3.	Державне управління охороною праці та організація охорони праці на виробництві.	4	2	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	12
4.	Навчання з питань охорони праці.	4	2	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	12
5.	Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	12
6.	Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	12
7.	Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії.	8	4	4	-	-	-	10	2	-	2	-	-	-	12
8.	Електробезпека.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
9.	Пожежна безпека.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
10.	Надання першої долікарської допомоги при нещасних випадках.	8	4	4	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	12
Проміжний контроль								4							4
Разом:		48	24	24	-	2	-	72	12	6	6	-	-	-	108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Теоретичні основи охорони праці. Охорона праці як соціально-економічний чинник та галузь науки. Основні етапи розвитку охорони праці. Сучасний стан охорони праці в Україні та за кордоном. Предмет, структура, зміст, мета дисципліни «Основи охорони праці» та зв'язок з іншими дисциплінами. Основні терміни та визначення в галузі охорони праці. Основні принципи державної політики України у галузі охорони праці. Характеристика ЄДСЗР. Класифікація вражаючих факторів небезпеки.

Тема 2. Законодавча та нормативна база з питань охорони праці. Основні законодавчі акти про охорону праці. Основні положення Закону України "Про охорону праці". Основні принципи державної політики в галузі охорони праці. Гарантії прав на охорону праці. Соціальний захист потерпілих на виробництві. Охорона праці жінок. Охорона праці неповнолітніх. Нормативно-правові акти з охорони праці.

Тема 3. Державне управління охороною праці та організація охорони праці на виробництві. Органи державного управління охороною праці, їх компетенція і повноваження. Система управління охороною праці. Організація охорони праці на виробництві. Обов'язки роботодавців і працівників щодо виконання вимог охорони праці. Служба охорони праці підприємства.

Тема 4. Навчання з питань охорони праці. Організація навчання і перевірки знань з питань охорони праці на підприємстві. Навчання і перевірка знань з питань охорони праці посадових осіб. Організація проведення інструктажів з питань охорони праці. Стажування, дублювання та допуск працівників до роботи.

Тема 5. Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці. Органи державного нагляду за охороною праці, їх основні повноваження та права. Громадський контроль за додержанням

законодавства з охорони праці. Повноваження і права профспілок у здійсненні контролю за додержанням законодавства з охорони праці.

Тема 6. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Класифікація нещасних випадків. Розслідування та облік нещасних випадків. Розслідування та облік випадків виявлення хронічних професійних захворювань і отруень. Розслідування та облік аварій. Аналіз, прогнозування, профілактика травматизму та професійної захворюваності на виробництві.

Тема 7. Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії. Законодавство в галузі гігієни праці. Фізіологічні особливості різних видів діяльності. Гігієнічна класифікація праці. Мікроклімат виробничих приміщень. Вентиляція виробничих приміщень. Системи опалення. Освітлення виробничих приміщень. Вібрація. Шум, ультразвук та інфразвук. Іонізуюче випромінювання. Електромагнітні поля та електромагнітні випромінювання радіочастотного діапазону.

Тема 8. Електробезпека. Електротравматизм та дія електричного струму на організм людини. Види електричних травм. Причини летальних наслідків від дії електричного струму. Чинники, що впливають на наслідки ураження електричним струмом. Допустимі значення струмів і напруг. Системи засобів і заходів безпечної експлуатації електроустановок.

Тема 9. Пожежна безпека. Сучасний стан щодо забезпечення пожежної безпеки. Основні причини пожеж. Поняття про пожежу. Класифікація пожеж. Небезпечні та шкідливі чинники, пов'язані з пожежами. Комплекс заходів та засобів щодо забезпечення пожежної безпеки об'єкта. Засоби гасіння пожеж.

Тема 10. Надання першої долікарської допомоги при нещасних випадках. Основні теоретичні положення. Втрата свідомості, травми. Термічні впливи. Особливі види травм. Отруєння. Захворювання, пов'язані зі зміною барометричного тиску.

5.2. Тематика практичних занять.

1. Теоретичні основи охорони праці.
2. Законодавча та нормативна база з питань охорони праці.
3. Державне управління охороною праці та організація охорони праці на виробництві.
4. Навчання з питань охорони праці.
5. Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.
6. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.
7. Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії.
8. Електробезпека.
9. Пожежна безпека.
10. Надання першої долікарської допомоги при нещасних випадках.

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№	Вид роботи	Кількість годин	Форми звітності
---	------------	-----------------	-----------------

з/п		д.ф.н.	з.ф.н.	
1.	Опрацювання лекційного матеріалу	14	4	конспекти лекційних тем
2.	Підготовка до практичних занять	24	6	усні відповіді та виконання практичних завдань
3.	Підготовка до модульного (проміжного) контролю	4	4	модульна контрольна робота
4.	Опрацювання тем, винесених на самостійну підготовку, в т.ч. конспектування за заданим планом	18	81	робота на практичних заняттях та виконання творчих завдань
5.	Робота з інтернет-ресурсами	2	3	індивідуальні завдання, підготовка до МКР, практичних занять
6.	Написання та оформлення реферату	10	10	Реферат
	Разом	72	108	

Тематика індивідуальних (групових) завдань

З метою поглиблення вивчення дисципліни «Охорона праці» є виконання індивідуальних завдань відповідно до тем. Завданням до індивідуальної роботи є написання реферату на задану тему.

Реферат - короткий виклад письмово або у формі публічної доповіді вмісту книги, статті або декількох робіт, наукової праці, літератури із загальної тематики. Реферат - це самостійна учбово-дослідницька робота студента, де автор розкриває суть досліджуваної проблеми, приводить різні точки зору, а також власні погляди на неї.

Вміст матеріалу має бути логічним, виклад матеріалу носить проблемно-пошуковий характер.

Теми рефератів

1. Безпека виробничого устаткування
2. Безпека виробничих процесів
3. Технічні засоби безпеки
4. Питання охорони праці при експлуатації посудин і систем, що працюють під тиском
5. Питання охорони праці при вантажно-розвантажувальних роботах
6. Питання охорони праці на транспорті
7. Електробезпека
8. Захист від статичної та атмосферної електрики
9. Питання охорони праці при роботі з електронно-обчислювальними машинами (ЕОМ)
10. Основні етапи розвитку вчення про охорону праці.
11. Роль вітчизняної науки в розвитку охорони праці
12. Зв'язок охорони праці з іншими дисциплінами
13. Основні принципи державної політики України в галузі охорони праці
14. Фізіологія рухового апарату людини і раціоналізація трудових процесів
15. Психіка людини та її функції в процесі праці

16. Закономірності активізації психічних процесів людини в трудовій діяльності
17. Емоції і почуття в процесі праці
18. Психічні властивості особистості, їх розвиток і прояви в трудовій діяльності
19. Межа працездатності і функціональні стани організму людини в процесі праці
20. Показники і методика оцінки працездатності людини
21. Динаміка працездатності і характеристика її фаз
22. Заходи щодо підвищення працездатності працівників
23. Вплив науково-технічного прогресу на структуру і зміст трудової діяльності
24. Психофізіологічна суть і критерії монотонності праці
25. Основні заходи по запобіганню монотонності і підвищенню змістовності праці

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю.* Усна або письмова перевірка вивчення навчальних матеріалів на практичних заняттях.
- 6.2. *Форми проміжного контролю.* Модульна контрольна робота
- 6.3. *Форми підсумкового контролю.* Залік

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами діагностики з дисципліни «Охорона праці» є навчальні матеріали, які використовуються для перевірки рівня навчальних досягнень студентів: тести.

Під час поточного контролю оцінюється здатність та рівень виконання студентом завдань на практичних заняттях, результати самостійної роботи з навчальною літературою, а також якість виконання студентом індивідуального завдання у вигляді реферату та його презентації.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Основним документом, який гарантує право громадян на безпечні та нешкідливі умови праці, є ...
 1. Конституція України
 2. Закон України «Про охорону праці»
 3. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»,
 4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»
2. Цільовий інструктаж проводиться:
 1. при виконанні разових робіт, не передбачених трудовим договором
 2. при ліквідації аварії, стихійного лиха

3. при проведенні робіт, на які оформляється наряд-допуск, розпорядження або інші документи
 4. при зміні технологічного процесу, заміні або модернізації устаткування, приладів та інструментів, вихідної сировини, матеріалів та інших факторів, що впливають на стан охорони праці
3. Кожний працюючий має право на відпочинок. Це право забезпечується:
1. наданням днів щотижневого відпочинку
 2. оплачуваної щорічної відпустки
 3. наданням обідньої перерва
 4. встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв та скороченої тривалості роботи у нічний час.
4. Система законодавчих актів, соціально-економічних, технічних, гігієнічних і організаційних заходів, спрямованих на створення безпеки, збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці - це ...
1. гігієна праці
 2. техніка безпеки
 3. виробнича санітарія
 4. охорона праці
5. Система організаційних і технічних заходів і засобів, що запобігають впливу небезпечних виробничих факторів на працівників - це ...
1. гігієна праці
 2. техніка безпеки
 3. виробнича санітарія
 4. охорона праці
6. Державна політика в галузі охорони праці визначається ...
1. Конституцією України
 2. Верховною Радою України
 3. Президентом України
 4. Законом України «Про охорону праці»
7. Мікроклімат виробничих приміщень характеризується ...
1. температурою
 2. вологістю повітря
 3. тиском
 4. швидкістю переміщення повітряних мас
8. Структурно в охорону праці входять наступні складові частини:
1. правова і організаційна база
 2. виробнича санітарія
 3. гігієна праці
 4. пожежна безпека на виробництві

9. Чи можливе укладання трудового договору з громадянином, якому за медичним висновком протипоказана запропонована робота за станом здоров'я?

1. Можливо, під особисту відповідальність працівника
2. Можливо, за погодженням сторін
3. Можливо
4. Неможливо

10. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на ...

1. власника підприємства
2. державу
3. службу охорони праці
4. профспілки

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та критерії оцінювання знань студентів.

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
	залік
90-100	зараховано
89-70	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на практичних заняттях

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно й аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.

3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Однак не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо не володіє навчальним матеріалом, однак фрагментарно, поверхово (без аргументації й обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань.

Критерії оцінювання дослідження у вигляді реферату

п/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	1
2.	Складання плану реферату	1
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання.	3
4.	Дотримання правил реферуванням наукових публікацій	2
5.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	2
6.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титольний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел)	1
Разом		10

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Оцінювання проміжного контролю, тобто модульної контрольної роботи здійснюється за шкалою від «0» до «30». За кожне правильно вирішене тестове завдання студент отримує 1 бал. Максимальна кількість балів за модульну контрольну роботу – 30 балів.

Таблиця переведення балів за виконання модульної контрольної роботи

Кількість	Оцінка за національною
-----------	------------------------

балів	шкалою	
27-30	5	відмінно
23-26	4	добре
16-22	3	задовільно
0-15	2	незадовільно

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю.

Залік отримує студент, який виконав усі види завдань, визначені у робочій програмі навчальної дисципліни й має достатню кількість балів за поточний контроль (не менше 35 балів) та проміжний контроль (не менше 16 балів).

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Немає потреби

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Катренко Л.А., Пітсун І.П. Охорона праці в галузі освіти: Навчальний посібник, 2-ге вид., доп. – Суми: ВТД «Університетська книга», 205. – 304 с.
2. Основи охорони праці: Підручник. 2-ге видання / К.Н.Ткачук, М.О.Халімовський, В.В.Зацарний та ін. – К.: Основа, 2006. – 448 с.
3. Запорожець О.І., Протоєрейський О.С., Франчук Г.М., Боровик І. М. Основи охорони праці. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.
4. Основи охорони праці: /В.В. Березуцький, Т.С. Бондаренко, Г.Г.Валенко та ін.; за ред. проф. В.В. Березуцького. – Х.:Факт, 2005. – 480 с.
5. Русаловський А. В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навч. посіб. – 4-те вид., допов. і перероб. – К.: Університет «Україна», 2009. – 295 с.
6. Охорона праці: навч. посіб. / З.М. Яремко, С.В. Тимошук, О.І. Третяк, Р.М. Ковтун; за ред. проф. З.М. Яремка. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 374 с.
7. Катренко Л.А., Кіт Ю.В., Пістун І.П. Охорона праці. Курс лекцій. Практикум: Навч. посіб. – Суми: Університетська книга, 2009. – 540 с.
8. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці. Підручник — Львів: УАД, 2006 – 336 с.

10.2. Допоміжні джерела

1. Безпека праці: ергономічні та естетичні основи: Навч. посіб. / С.О. Апостолюк, В.С.Джигирей, А.С., Апостол юк та інші. – К.: Знання, 2006. – 215 с.

2. Жидецький В. Ц. Охорона праці користувачів комп'ютерів. – Львів: „Афіша”, 2000. – 176 с.
3. Керб Л. П. Охорона праці: Навч. метод. посібник для самостійного вивчення. – К.: КНЕУ, 2001. – 252 с.
4. Купчик М. П., Гандзюк М. П., Степанець І. Ф. та ін. Охорона праці. – К.: Основа, 2000. – 416 с.
5. Охорона праці: Підручник. / К.Н. Ткачук, М.О. Халімовський, В.В. Зацарний та інш. – К.: Основа, 2003. – 472 с.
6. Пряхин В.Н. Безопасность жизнедеятельности человека в условиях мирного и военного времени: Учебник для средних спец. учеб. заведений. – М.: Издательство «Экзамен», 2006. – 381 с.

10.3. Інтернет-ресурси

1. <http://www.dnopr.kiev.ua>- Офіційний сайт Держгірпромнагляду.
2. <http://www.mon.gov.ua>- Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.
3. <http://www.mns.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства надзвичайних ситуацій України.
4. <http://www.social.org.ua> - Офіційний сайт Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.
5. <http://www.iacis.ru> - Официальный сайт Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств (МПА СНГ).
6. <http://base.safework.ru/iloenc>- Энциклопедия по охране и безопасности труда МОТ.
7. <http://base.safework.ru/safework> - Библиотека безопасного труда МОТ.
8. <http://www.nau.ua> - Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)».